

727
ראיון "רמזור" עם ראש הממשלה ל. אשכול

ירושלים, 21.6.68

- ש. 1. אשאל אותך שאלה ראשונה. מה דעתך על ההצהרה האחרונה של דיין בנושא השטחים והגבולות הפתורים של מדינת ישראל, ומה דעתך בכלל על הצעות שרים ועל הצהרת דיין בקשר לבחירה כינך ובין אלון כראש הממשלה.
- ת. 1. אלה דברים נפרדים. דברים שנוגעים לצפון-הנפש, ודברים שנוגעים ל"צפון המף" שלי.
- ש. 2. השאלה הראשונה הייתה בקשר להצהרתו של דיין על השטחים, שהודלפה לעתונות מתוך הסיעה.
- ת. 1. המנהג לדבר על ענינים מדיניים בפומבי, או כמעט בפומבי, הוא מנהג מטול. אני יודע אני יודע שבישיבת הסיעה היו גם אנשים שאפילו אינם חברי הסיעה. מי שמקבל על עצמו לדבר במסיבה כזאת, חייב להזהר פי שבע, או בשבעים ושבע. אני רוצה שדברים אלה ייאמרו: המנהג הזה הוא מופרך ומטול.
- ש. 3. יש לך איזה רעיון לנקוט באמצעים הויתקייט?
- ת. 1. לצערי הרב, איבני יודע עצה. יכול ואולי חייב ראש הממשלה לאחוז באמצעים דרטיים אולם במבצע, כשיש ממשלה מקיר לקיר והמפלגה באחודה..... - הרי זה לא קל.
- יש אצלנו מה שקראים ממשלה-לכוד לאומי ויש מעונינים להחזיר לתודעתו של העם, אולי יותר מאשר נחוצ ומאשר רצוי. כמוכן, אני מבין את הערך של הדבר בתקופה זו כלפי האויב הוויצוני, אולם לכל יש גבול. לא אגיד שלכל יש מחיר, אבל לכל יש גבול.

ז.ש. מה באשר להצטרף שנוצעת לגופך?

ז.ח. קשה להשלים בין אומן דיבור כזה ובין הפעה כפי שהיתה בישיבת מזכירות המפלגה האחרונה של איתו דובר, של איתו אום, אשר דיבר בסגנון של שמן-זית על חברות, על דבק, על שלמות.

בודאי שאין לבוא בטענות. דמוקרטיה פרושה זכות לאדם להביע דעתו. אולם, שוב, לכל עת ולכל זמן.

בודאי שאין זה יוצר תנאים לעבודה משתפת ולא אתה מידה של קשה שהיא הכרחית בין ראש הממשלה ובין כל שר, וביחוד שר שממלא תפקיד כל כך אתראי. אולי במצב כזה של ממשלה ישנה זכות פורמלית, אבל איך זה נבון, איך זה מן הנימוס, אין זה סך ההצגות, ובודאי לא מאצילות חרות. יבוא זמן, יבוא יום וצריך יהיה לזון ולהחליט לגבי ראש הממשלה כל אחד יוכל להרים יד, יוכל גם לדבר באסיפות אם ירצה.

אמרתי כבר למישהו, שיכול להיות שאני פעם אודמן יחד עם אחד הדוברים הללו על במה אחת, המפלגה תשלח את שנינו, וכל אחד יבד על השני "איפיט ארף ויד מיינד"...

יש שבצד להם אנשים מרחיקים עדותם, ואמריים: הנה באצליה כך וכך. אני מסופק איך וילסון היה נוהג כלפי בראון.

מה נאמר בתלמוד על המרחיק עדותו? .. נוהגים לומר, שיש מה שנקרא "עללי דה גייס", יש כללי משחק. אמרתי שהמנהגים שנוהגים בהם הם רחוקים מאצילות, רחוקים מלהיות חנוכיים, רחוקים מלהיות ממלכותיים.

ז.ש. ציינת שאתה לא רואה את כל הישועה בממשלת לכוד לאומי. אני הייתי רוצה שקצת תרחיב על זה את הדיבור.

1.11 אמרה, שגם אני יודע להעריך, ובדוא בתקופה כזאת, אהרות, מה שקוראים מקיר אל קיר. אם כי אפילו עכשיו זה לא ניתן במלואו. אבל היתה ממשלה גם בלי הלכוד, שנשענה על קואליציה די גיולה ודי רחבה. והנה התחשק למישהו - אני אומר זאת פשוט וגלוי - לאחוז בדרכים מסוימות, כפיין פוטנטיטיות. אבל, אין בודקין בשעת סכנה, וזה בודא יכול להיות אומר גם על ימי מלחמה, אפילו יוצא אתן מחופתו.

1.12 אתה לא חושב שממשלה זו, ממשלת הלכוד הלאומי מונעת הכרעות. לא נותנת אפשרות לפתח קווים חדשים, מחשבות חדשות. אני מסכים שבזמן מלחמה זה ענין אחר.

1.13 צריך עוד להודיין בטבלנות וברצון טוב, וצריך לתת לענין להבשיל יותר. עדיין הענינים לא בשלו די, כדי להסוק מסקנות. הכוונה שלי היא גם כלפי הצד השני. אם אתה רוצה לקנות מערבי אייל, אל תבוא אליו, חלילה, ותאמר: יש לך אייל, אני רוצה לקנותו. תתחיל לדבר על שורה, על הגשמים, על הבצורת, ודרך אגב תגיד: הבט איזה אייל מסתובב אצלך...

ובכן, יש סכנה. זה קשור בכל "הדברת" הזאת שלקשרים בודדים, בין לצד זה ובין לצד זה. אם אתה מציע כבר איזה דבר, אם אתה אומר איזה דבר, השכנים חושבים כאילו כבר ישנו בכיס. עדיין הענין לא בשל, ויתכן גם שהמציאות תלמד את כולנו לבזר את הדרך הנכונה, וההכרחית, המציאותית. גם זה יכול לקרות.

1.14 מה דעתך על משאלי דעת הקהל אשר מתפרסמים מעת לעת בשמועות, ובהם זוכה שר זה לפופולריות כזאת ושר שני כפופולריות כזאת, וראש הממשלה זוכה כפופולריות כזאת וכזאת.

1.15 (א) אינני יודע את הטכניקה הזאת;
(ב) אינני יודע את הטכניקה. אומרים, הגד לי מי הם חבריך ואגיד מה אתה...

כודאי אדם קורא ולומד גם דבר כזה, אבל חלילה שזה ישפיע על אדם בתפקידו הציבורי לשנות את מותו, הוא חייב להיות מה שהוא, מה אני רוצה לספר משתו.

מספרים על ר"ז וזש מאניפולי, צדיק הדור, שלמני מותו בכה המורזים, אמרו לו חסידיו ותלמידיו: מה אתה בוכה, מה אתה מפחד? אמר להם: אינני מפחד שמא ישאלו אותי, למה לא הייתי כאברהם אבינו, אגיד: רבנו של עולם, לא יצרתני לזה, אם ישאלו אותי: למה לא היית כמשה רבנו, למה לא היית כיהושע בן-נון? אגיד: לא יצרתני כזה, מה שאני מפחד הוא שישאלו אותי: ר"ז וזשה, למה לא הייתי ר"ז וזשה? כזה אתה, למה לא מילאת כל מה שניתן לך?

אני אומר, חלילה לעקם את הישרה, אדם, שליח ציבור, צדיק לעשות את שלו, המשפט

ישפוט.

ז.ו. אזוני ראש הממשלה, איך אתה רואה היום את תפקידו של ראש הממשלה המצב הנתון של חלוקת הסמכויות והתיקים?

ז.ח. בדרך כלל, יכול ראש הממשלה לרצות להתרכז מדי פעם בפעם בדבר אחד, הרבה תלוי גם גם באנטמבל, ויכול ראש ממשלה - וכך אני רואה את הדבר - יכול וצריך ראש הממשלה לרצות לדעת מה נעשה בכל, בימינו, בתקופתנו, בעמדתנו, במדינה נכנית, צריך לרצות לדעת מה נעשה בכל.

הוא צריך לדעת, למשל, איך מתפתח ענין בנין מזרח ירושלים, לפני שנים הייתי פחות לחוט להבאת יהודים דווקא ירושלימה, חשבתי על פיזור האוכלוסייה, באר-שבע הייתה אליי חשובה יותר מבחינה זו, ברגע זה אני חושב, ששבעים אלף ערבים עם הילודה שלהם, זה מומנטו-מורי, נצרת עילית חשובה מאד, אבל בהבדל מירושלים, יש ענין גדול שבגליל יהיו יותר יהודים, ענין נצרת קצת הוזנח, כי עלינו על ענין אחר, וכסוף סוף, גם לכסף יש גבול.

ברגע מסויים אמרתי, שאני רוצה להיות אחראי לענין ירושלים, כל דבר לוקח זמן, יש שר לשכון, ויש ועדה לענין ירושלים, ואני יו"ר הועדה לענין ירושלים, ולא תמיד אני מדושן עונג ושבע בזה, נוכחתי גם שיש דברים שלא תלויים באיש.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DEPARTMENT OF CHEMISTRY

REPORT OF THE COMMITTEE ON THE
PROGRESS OF THE WORK DURING
THE YEAR 1954

BY THE COMMITTEE ON THE
PROGRESS OF THE WORK

CHICAGO, ILLINOIS, 1955

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DEPARTMENT OF CHEMISTRY

REPORT OF THE COMMITTEE ON THE
PROGRESS OF THE WORK DURING
THE YEAR 1954

CHICAGO, ILLINOIS, 1955

ישנם עניני עליה ועניני קליטה, שהם הענין החשוב בתקומה זו. אני נכנס עכשיו
ל"כאטליה" בקשר לעניני עליה, וכודאי רכשתי לי כבר איברים אפילו בין חברי הכנסת.

1.ו כמה יטפל היום ראש הממשלה? זו שאלה שהיום נשאלת ברחוב. אמריתם: לאשכול
היה משרד, הוא היה שר במחוז, שר הסברה, שר קליטה. כל הפונקציות האלו היו
במשרד ראש הממשלה. הבטחון הלך, החסברה הלך, את הקליטה אתה מעביר.

1.ח הקליטה אף פעם לא היתה בממשלה.

1.ט אבל משום שזה ראש הממשלה הזה, הוא שיפל בענין, הוא היה קרוב לרבוים, הוא התעסק
עם הטרכנות.

1.ה זה מופרז.

אם השאלה נשאלת, חושבני שאנשים לא יודעים מזה יום עבודה של ראש ממשלה.
ראש ממשלה צריך, אם יש חברות מינימלית, צריך להיות מנוכחי עניני עבודה חוץ.
ראש הממשלה, שוב, אם יש מינימום של רצון של שיתוף, הוא צריך להיות בענין הסברה.
ראש ממשלה יכול וצריך מדי פעם לעשות אקספרדוז, הוא גם צריך לצאת לחו"ל,
להפגש עם ראשי ממשלות. בשנה שעברה עשיתי ביקור רציני באפריקה, השנה הייתי אצל ג'ונסון.
יש להניח שבקרוב אבקר בכמה מדינות ואפגש עם ראשי מדינות.

ראש הממשלה הזה חי - במידה שיש לו רק זמן - ראש ממשלה זה חי מאוד את הבעיות
הכלכליות של ישראל.

אם ניקח את ענין החינוך, המורים העסיקו אותי בכמה משלחות, בכמה ישיבות, אבל גם שר
החינוך העסיק אותי. ראש ממשלה לא יכול להגיד: /לא מענין אותי.
זה

בעצם אפשר להגיד, להבדיל, כמו שאמרים שאין מקום שהקב"ה איננו. כך צריך להיות
גם ראש הממשלה.

ראש ממשלה מתקומה זו צריך כמובן מאד לרצות לדעת מה נעשה בעניני בטחון.

ש.ז. השאלה היא, אם יקבל השובה על הרצון שלו.

י.ת. יש ישיבות ממשלה. הקמנו ועדת שרים מיוחדת לעניני בטחון, שיש לה ישיבות כמעט

אחת לשבוע. ישנה הכנסת, יש שאילתות, יש גם ועדת חוץ ובטחון. בשבוע הבא אני

מוסיע בוועדת חוץ ובטחון. חברי הועדה צריכים לראות את ראש הממשלה, לדעת אם הוא חי, ודעים לשאול אותו שאלות, הוא צריך להציג ענינים.

אמיתי, בעניני בטחון הוא צריך לרצות לדעת, יש לו זכות לדעת.

אני כבר עברתי הרבה תפקידים בארץ. באמר, במל אדם מתקנא חוץ מבנו ומתלמידו. אינני

מתקנא במי שבא אחרי לאותו תפקיד.

ובכלל, התקומה הזאת כשאנחנו נמצאים בין הירדן ובין הים התיכון, זה בעצמו יכול לייבש

את המוח. צריך לחפש דרך. אבל, לוחם בעל-עגלה של "סוסים" כאלה, זה בעצמו איזה דבר... אני

יכול להבטיחך שראש הממשלה לא יחטר עבודה.

יש פחות חמורה כאילו הסגנות בכלל נוגעת בענין זה, כאילו מלכות אחת נוגעת בחברתה של

בטחון. אקח לדוגמת את השב"כ, והמוסד המרכזי למודיעין. המוסדות האלה לא שייכים למשרד

הבטחון. זה בידי ראש הממשלה.

שאלה אומרים כי אתה פשוט, ומתייעץ יותר מדי על כל נושא.

י.ת. יש ובמקרים כאלה אני כאילו עוצם את העיניים ועומד כשפני אל הקיר, ואני שאל את

עצמי. אומרים שאני מתייעץ ושואל. נכון שאני שואל, אבל ברבע האחרון אני שמד עם

הפנים אל הקיר ושואל את עצמי: האם אתה יכול מוסרית לתצדיק את הדבר שאתה הולך לעשותו? האם

יש הצדקה גם המוגנית, אבל גם מוסרית? כאשר צריך הייתי להחליט, הייתי לבדי.

1.ש אדוני ראש הממשלה, אחרי המלחמה נתתם יד חופשית בפרסומים, שנדמה לי, שיש בה נזק -

1.ת צדקת. אבל אנחנו נכנס לענין. זה פרישה לחוד. זה שייך לפוטשיזם הקטן, שקם ברבע מטויים.

1.ש נכון, כל הפרסומים בא להצדיק ענין זה.

1.ת צריך היה להגיד לאלופים: אל תדברו. שאלתי את הקצינים שדיברו מה תעשו בעוד שנתיים, אחרי שהפעט עשיתם "הכמה" כזאת? אמנם לא חוזרים בדיוק על אותו דבר, אבל לשתיים דוקא חוזרים על אותו דבר.

חברים וזחילו פתאום לשמור על כבוד... אלה שגרמו לפוטש הוא של נשי-וינדרור- העליזות, שהתאספו מתחת לבלקון של גולדה... אמרתי, לולא היה זה כל כך מפתח, היה זה טרבי מאד. כל הדיבורים האלה... תנו לי לשמור על כבודי. אני עוד לא אמרתי שאני מוסר לאלון את זה, הוא צריך להכנס לעניני קליטה, יהיה לו עסק עם משרד השכון, עם משרד העבודה, עם משרד המסחר והתעשייה, עם כולם.

1.ש למה אמרת: אתייעץ בעניני בטחון עם יגאל?

1.ת יכולתי להגיד זאת גם על עניני שכונ ודברים אחרים.

היות ואמרתי פעם גם לו, אני יכול להגיד, שיש דיין שהוא אדם, ויש דיין שהוא אבו-ג'ילדה... לעתים, זה צחוק. הנה אחפול בערב, שמן-דית, צוף תסופנה שפתותיו. כאשר שאלתי אותו בסלפון, הוא אמר: אני אצביע בעד שני הדברים. וכעבור שעה (אני חשבת שזה היה פחות משעה, אבל הוא הוכיח שעברה שעה) הוא אמר: אל תגיד את זה בשמי. אני הלכתי אז לסיעה, כבר אחרתי, והיות ודיין ביקש, לא הזכרתי את דבריו. שאלו אותי, ושתקתי. אחר כך זה הגיע לפתונים.

אמרתי לאנשי מפד"ל, שבפעם שט יש תערובת של "ניצים" ו"יונים", אמרתי פעם

לשמירא: אני לא מבין אותך, אתה יון-בן-יונה, ואת מי אתה מכניס לממשלה? על מי אתה נלחם? על בגין ועל משה דיין.

סוף סוף, גם אני אינני מלאך, גם אני אינני רוצה לחלק "ירושה"...

החרגשה המתקבל היא, שאתה מלאך ואתה מתלק ירושה בעורך יושב בכיסא.

1.ש

יכול להיות, זו טעות שנובעת מאופי של התנהגות עם חברים. אני מבטיחך, יש עד

1.ה

לבהירות שנה וארבעה הודשים, בחודשיים האחרונים בודאי נתווק זה את זה בגרירת,

יש לפנינו שנה של עבודה, הוא יגיע רק מעט מאוד לעניגים אלה. קליטה איננה דבר קל, והלוואי וזקנתנו

לא תבייש בחרותנו. כאשר הצליפו בסוכנות בקשר לעליה, אמרתי שאנחנו עוד לא זכחנו דברים יותר

גדולים לא בעליה ולא בקליטה. אין דומה עליה ממדוקו לעליה מארצות המערב. אם כי גם במערב

השתנה מצב הרוח, כי יהודים החלו קצת לפחד, גם בצרפת, גם בארצות הברית. אמרים שבנות, ולא

רק בנות, מפחדים לצאת בערב לרחוב.

אני לא רוצה לדבר על מצב-רוחו של אלון, גם זאת אמרתי למישהו, כאשר הציפ

אחת לשרי הבטחון, ואחר-כך בא באופן ג'נטלמני והסתלק מהקטק הזה, ראיתי שהוא בשפל מצב הרוח.

והוא איש שמבין בענין, עליו אמר יגאל יודין לפני זמן מה שהוא מפקד פר-אכסלנס. גם זאת לקחתי

כחשובן.

אדוני ראש הממשלה, אני רוצה לשאול כמה שאלות על נושאים מפלגתיים. האם

1.ש

החלטת להשאיר בתפקיד, לרוץ לראשות הממשלה גם אחרי הבחירות, או שאין לך

החלטה בכלל?

אין לי החלטה, כי אני לא אחליט. בודאי לא אחליט אם לא אדע "באמת-באמת"

1.ה

מה רוצה הממלכה.

מה היית רוצה שתורצה?

1.ש

זה אותו דבר.

1.ה

1. ש. לוי וזיתא לך אפשרות היום לבד להכריע, כמו שאתה אומר, בעינים עצומות עם הפנים לקיר?

1. ת. ובכן, אם אתה שואל אותי כך, אני נלחץ לקיר. במובן זה הייתי קצת מפונק כל השנים, באמת נשלחתי. יותר מאשר נשלחתי - נלחצתי, נדחפתי.

אם אתה שואל אותי כך, אני לא אראה לעצמי יסוד שלא לרצות להמשיך. השליחות מענינא אחראית. אהנו הולכים לקראת שנים לא שקטות. זה מייבש את המוח. אבל, עזיין אינני יודע מה יכול לקרות. יש לנו עוד כשנה וחצי. זו פעם ראשונה שאפרתי דברים אלה, כי תמיד אפרתי: די לשמחה בשעתה. אבל בסופו של דבר הדבר תלוי במפלגה, בעם. גם מפלגה יכולה להגיע לעמדה, שאם תלך עם חיים יענקל בראש, יש לה יותר סיכויים. מותר לה. זו לא נחלה או ירושה.

בכל אופן, מי שתושב שהיתה לי איזו כוונה להכין יורש, אינו אלא סדעה טעות המורה.

1. ש. אתה לא רוצה להכין יורש, או לא היורש הזה?

1. ת. זה לא עסקי. אסור להתרגל לזה. כמובן, יש לי דעה. יכולה להיות לי דעה, כמו לכל חבר, ובמפלגה אני יכול להגיד דעתי בעד ונגד. בדרך כלל מקובל, ששר האוצר הוא המועמד הראשון לענין זה. לא לא היה הדבר כל כך פשוט, והתייעצתי עם האיש. פתאום "השתגע" ורצה ללכת לטפל דווקא בעליה. הוא דיבר אתי על זה, עד שהתחיל אפילו לחשוב שאני מסכים, כי אני לא חרפתי ובידפתי אותו. זה מותר לי... אני עובד אתו כבר שלושים שנה. התחלתי ב"מקורות", אחר-כך עזבתי והוא נשאר ב"מקורות", עסקתי בבסתון, כאשר עזבתי הוא הלך לבסתון, אחר-כך במשרד האוצר. רק בסוכנות לא היה. הוא חשב שעליה זה עכשיו דבר רציני, ורצה לטפל בזה. יכול להיות ספק אם מישור יצליח בזה. בכל-אופן, להצליח תוך שנה זה בלתי אפשרי.

1. ש. אתה הינך אולי ראש הממשלה ששיננה הכי הרבה במדינת ישראל בתחום הדמוקרטיה הפנימית. ומבחינת האימאג' הציבורי, מדוע אתה לא נכנס למלחמת הירושה דווקא עם כל כובד משקלך? יש לי השגה אחת. גם אדם בן 53, במדינת ישראל של השם הוא איננו אדם צעיר.

השנה שניה: מדוע אינך נכנס לענין הזה? נדמה לי שאתה עושה שול לעצמך ועוול לכולנו, על-ידי כך שאתה מאז הכחירות ניתקת את עצמך לחלוטין מהדור הצעיר במפלגה. יכול להיות שאין לך זמן.

1. ה. ביחוד מוצדקת השאלה השניה. לפהים אני חושב על כך. לפסא אצא ביליתי ערב באוניברסיטת בר-אילן. לא המפלגה ארבנה זאת. הם פנו אלי. לפני כמה שבועות היה ערב שאלות ומשוכות במחוז תל-אביב. במשך השנה השתתפתי פעמיים או שלוש פעמים. אבל אתה צודק בהחלט בשאלה זו. זה לא נובע מכך שאני רוצה להינתק. בכל-אופן, אין לזה כל הצדקה. זו אולי רק עוד הוכחה שהזמן מאד דחוק. אני חושב את הקשר עם הציבור לחלק מהעבודה, הקשר עם הצבור, עם מועלים -

1. ש. וביחוד עם הדור הצעיר. אני חושב שזה נותן אותותיו בימים כאלה, בימים של משבר אני מרגיש כמה זה חסר.

1. ה. כודאי.

1. ש. למה את לא נכנס לענין של מינוי יורשים? אילו ראש הממשלה היה נכנס לענין עם כל כובד משקלו, הוא יכול היה לשנות דברים. יש לא רק ממשלה, יש גם המפלגה, החסדורות. בפנים אלה אין כבר אפילו אדם צעיר אחד לרפואה. מדוע ראש הממשלה איננו מטיל את משקלו בענין זה? הוא יכול לשנות דברים, ביחוד כשהוא גם ראש המפלגה, אם כי אצב איננו מזכיר-כללי של המפלגה.

1. ה. אני יכול לענות במלים קצרות, כי השעה כבר מאוחרת, אבל זה לא יענה לענין. זה לא כל כך קל. כאשר ניסיתי "להתלבש" על 2 - 3 מקומות, ראיתי שזה לא קל. ראיתי שאני רק רוכש לי שונאים, וחברים אמרו: עזוב את הענין. בכל זאת באיזה מקום כמו סיפוח מים, זה מטפף ונוקב סלע. זה לוקח זה.

בממשלה ישנו צבי דיגשטיין, ישנו און, ישנו אהרן ידלין. רצייתי מאד להכניס את ליובה כסגן שר המסחר והתעשייה. גם הוא כבר לא בן 27.

- 1.ש הדור הצעיר לא רוצה ללכת, כי איננו רואה שנותנים לו, גם אם הוא נלחם. אדם לא רוצה להיות פעיל חמישים שנה כעסקן מפלגתי בסניף קטן, על-מנת שאחרי חמישים שנה יעשו ממנו מקיד בכיר.
- 1.ת יש באוץ מיליון חברי הסתדרות. סוף סוף, הצמרת לא יכולה להיות יותר מ-50 אלף. בהסתדרות ישנו אשר ידלין מהצעירים.
- 1.ש יש מוסד שנקרא מעצב ההסתדרות ובו 400 חברים. בסיעת מפלגת העבודה, שמונה 220-230 חברים, יש אדם אחד מתחת גיל שלושים, יש 7 אנשים מתחת גיל 35.
- 1.ת יכול להיות, אתה הושב שראש ממשלה מגיע לדברים כאלה? יכול להגיע? איך הדברים נעשים? המפלגה קובעת ועדה.
- 1.ש אדוני ראש הממשלה, יש דברים שבהם אתה יכול להורים מלפון וחמיד למי שתמיד -
- 1.ת הלואי והיתה זו אמת...
- 1.ש חודה רבה.
- 1.ת חודה לכם.
